Book Reviews

- H.J. de Graaf, Amen Budiman, Semarang riwayatmu dulu. Jilid pertama. Penerbit Tanjung Sari, Semarang 1978 (270 blzn.).
 - C. Hooykaas, A.J. Bernet Kempers, Monumental Bali, Introductions to Balinese archaeology, Guide to the monuments, Den Haag: Van Goor Zonen, 1978.
 - C. Hooykaas, A.J. Bernet Kempers, Herstel in eigen waarde, Monumentenzorge in Indonesië, De Walburg Pers, Zutphen, 1978, 232 pp., 148 illustraties + 1 schetskaart.
 - H.D. van Pernis, S. Wojowasito, Kamus umum Belanda-Indonesia. Jakarta: Ichtar Baru - van Hoeve, 1978. 848 pp.
 - J.M. Pluvier, William Bradley et al, Thailand, domino by default? The 1976 coup and the implications for U.S. policy (Ohio University Center for International Studies), Athens (Ohio), 1978. viii + 62 pp.
 - J.J. Ras, Peter W. Pink, Gathutkaca Nagih Janji, Gathutkaca Fordert die Einlösung eines Versprechens, Lakon des Javanischen Wayang Purwa, Aufgeführt von Raden Soetrisno, Veröffentlichungen des Seminars für Indonesische und Südseesprachen der Universität Hamburg, Band 12, Verlag von Dietrich Reimer, Berlin 1977, 516 pp.
- In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 135 (1979), no: 2/3, Leiden, 371-382

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

BOEKBESPREKINGEN

Amen Budiman, *Semarang Riwayatmu Dulu*. Jilid Pertama. Penerbit Tanjung Sari, Semarang 1978 (270 blzn.).

H. J. DE GRAAF

Dit boek is niet door een vakman geschreven doch door een geestdriftig amateur. De heer A. Budiman is n.l. journalist, die het schrijven van geschiedenis verenigt met zijn werk aan de pers. Vele vruchten zijner onderzoekingen plaatst hij in de courant *Suara Merdeka*, waaraan hij werkzaam is en hij schuwt daarbij de polemiek niet, b.v. in de kwestie der vaststelling van de stichtingsdatum zijner geboortestad. Het zal de lezers niet onbekend zijn, dat in de laatste tijd menige stad in Indonesië op zoek is naar haar geboortedatum, wellicht om aan die dag zeker feestelijk aanzien te geven. Dr. Hoessein Djajadiningrat is in dit genre voorgegaan t.a.v. de goede stad Djakarta en menigeen is hem gevolgd, ook in Semarang, waar een commissie voor de vaststelling van die datum is opgericht. De heer Budiman is in scherpe artikelen tegen de z.i. zeer voorbarige resultaten dier commissie opgetreden, en terecht. Het gevaar der combinatie van historisch onderzoek en journalistieke arbeid is een te sterk tegemoet komen aan de wensen en opnemingsmogelijkheid van een groot publiek. Dit is bij de heer Budiman allerm minst het geval. Hij werkt serieus en baseert zich op een groot aantal gegevens uit boeken, tijdschriften, xerox-kopieën van handschriften. Aldus heeft hij tal van gegevens verzameld, die wellicht h.t.l. wel bekend, maar nog niet afdoende benut zijn. Deze verzamelijver is nog meer te prijzen, omdat hem de hulp der stedelijke bibliotheek, die tijdens de revolutiejaren in vlammen moet zijn opgegaan, ontbrak.

Als eerste vrucht van zijn ijver en toewijding ontstond een klein platenboek naar fotografieën van Oud-Semarang, *100 Tahun H.B.S.V. Semarang 1877-1977*, uitgegeven door een "Panitia Reuni 100 Tahun H.B.S.V. Semarang", hetgeen ons echter niet verder brengt dan de laatste eeuw van het verleden der stad van het Midden. Kan dit nog m.o.m. als journalistiek werk beschouwd worden, een serieuzer arbeid is een volledige geschiedenis van Semarang in vier delen, waarvan thans het eerste deel voor ons ligt. Dit deel lijkt mij wel het moeilijkste, daar het de oudste geschiedenis tot ± 1675 behandelt. Toch heeft hij over de stad zijner inwoning veel te vertellen, ofschoon de bronnen schaars zijn. Hij behandelt deze echter met grote omzichtigheid en degelijkheid, ofschoon men dit van courantenartikelen, in welke vorm het boek oorspronkelijk verschenen is, niet zo zou verwachten. Het gebrek aan betrouwbare bronnen hangt ook wel samen met de geringe betekenis, die Semarang vóór de 17e eeuw moet hebben gehad.

Het eerste begin berust dan ook grotendeels op gissing. Men kent

slechts de geologische gesteldheid van de bodem, waarop de stad thans rust, en de bijzondere rol, die het als haven en rede voor het achterland, het oude Mataram met zijn schitterende cultuur, kàn gespeeld hebben.

Daarna komen de vermaarde Chinese gezantschappen uit de tijd der Ming-dynastie aan de orde, waarbij een drietal figuren wordt besproken: de eunuch Cheng Ho, wiens historiciteit volstrekt vast staat, dank zij de exacte Chinese gegevens; de meer legendarische gestalte van Kyai Dampu Awang (Sam po Toa liang), in grote delen van Java bekend, en de *jurumudi* van Dampu Awang, wiens graf wordt aangewezen niet ver van de merkwaardige Gedong Batu in het boventerrein van Semarang.

Dan volgt de tijd van de godsdienstovergang en het optreden van Kyai Ageng Pandan Arang tegen het einde der 15e eeuw. Terecht bestrijdt de schrijver de overdreven neiging der legendenverhalers, om aan hun helden de meest luisterrijke afkomst te verlenen, b.v. van de vorsten van Demak of van de laatste koning van Majapahit. Hij houdt het daarom bij de Arabische herkomst van Kyai Ageng Pandan Arang. Zijn opvolger zou de regent zijn geweest, die, zijn ambt neerleggende, als Islamprediker het binnenland zou zijn ingetrokken. Als *wali-ullah* wordt zijn graf te Tembayat nog door hoog en laag vereerd. Het lijkt mij een probleem te zijn, welke positie de Pandan Arangs in Semarang bekleedden. Waren ze slechts leiders der Islamietische gemeente, of strekte zich hun gezag uit over een wijdere kring, en wie had hun dat verleend? Ten slotte worstelt de heer Budiman met de vraag, waaraan deze gezagsdragers hun naam Pandan Arang ontleenden. Bestond er een Pandan Arang in Oost-Java, waar ze vandaan kwamen? Het probleem lijkt hem niet volledig opgelost. "Wallahualam", meent hij.

In de tweede helft van het boek bevinden we ons op vertrouwder terrein, al vloeien de bronnen ook daar nog trager, dan we zouden wensen, n.l. de historie van Sunan Bayat. Hierbij is de schrijver vrij uitvoerig, en behandelt, zeker tot genoegen der lezers van *Suara Merdeka*, ook diens nazaten, b.v. de Kajorans, die ongetwijfeld ook uit Semarang stamden. Maar aldus raakt hij soms wel wat ver weg van zijn geboortestad.

Ten slotte nog enige opmerkingen. De heer Budiman acht de volledige naam van de Gunung Muria: Mauryapada, doch ligt het niet méér voor de hand om te denken aan de berg Muria te Jeruzalem, waarop de Tempel was gebouwd? Men overwege ook, dat met de naam der nabij gelegen stad Kudus, Jeruzalem (Arabisch: el Kuds) kan bedoeld wezen (blz. 7).

Of Pangéran Sabrang Lor (van Japara) gelijk gesteld mag worden met Pate Rodin II van Demak dient ernstig betwijfeld te worden (blz. 266).

Of de ondergang der Javaanse vloot voor Malakka in 1513 aan de toenmalige heerser van Semarang zulk een schok gegeven heeft, dat hij het wereldse leven vaarwel zeide en als vrome zuidwaarts trok onder de heidenen, is natuurlijk mogelijk, doch moeilijk te bewijzen.

In de tekst komen noten voor, die achterin het boek of achter de

hoofdstukken dienden verklaard te worden, doch zij ontbreken. Mogen we die in een der volgende delen verklaard vinden?

De heer Budiman heeft bijzonder zijn best gedaan om het boek van goede, niet elders aangetroffen illustraties te voorzien, zelfs van Sam Po. Ik moet bekennen sterk, maar vergeefs te hebben uitgekeken naar goede fotografieën der moskee van Demak (vooral het inwendige en dan speciaal de soerambi), zo mede de naaste omgeving van dit heiligdom, de oude vorstengraven. Ik heb ze in ons land nog nergens aangetroffen. Met een publicatie van dergelijke foto's zou hij de vrienden der Javaanse oudheid een groot genoegen doen.

A. J. Bernet Kempers, *Monumental Bali, Introduction to Balinese Archaeology, Guide to the Monuments*, Den Haag: Van Goor Zonen, 1978 (at present Elsevier Focus, Amsterdam).

C. HOOYKAAS

To the first part of his project the author allots a hundred pages, to the second eighty. This would seem to be a wise division. In the introduction Professor Bernet Kempers deals with such subjects as the Island of Bali, Prehistoric Bali, Hindu Bali, Religion, Account of Monuments, and Recovering the Past. This book not only fulfils the task set it, but presents us with no less than 119 photographs, several of them full-page, and two miniature maps. The author first visited Bali in 1935, later as acting head and subsequently head of the Archaeological Service had several more opportunities to do so, and in 1971 saw it for the last time. So no one has a longer experience or could be better qualified than he, and his book shows it. On top of that his style is lively, and his eye and mind are open to every kind of situation. Take, for example, the passage on p. 41, bottom: "some time before 920... a country called Bali was among those peopled by barbarians", and "The land referred to may, or may not, have been our Island of the Gods".

Thanks to financial support from the Prince Bernhard Fund and the Netherlands Ministry of 'Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk', it was possible for the price of this well-researched and attractive book to be kept down to a modest D.fl. 30.—. If the publisher manages to make this book available in Bali, a reprint will be necessary within not too many months. For that occasion a few wishes may be formulated, as follows:

P. 10, 1.5: insert 'Sunda' between 'Lesser' and 'Islands'; bottom: kindly give date for Lombok's adoption of Islam. P. 12: the Balinese religion was called *Agama tirtha*, 'the holy water religion'; it is called *Agama Hindu Bali*, 'Hinduism of Bali', or 'Balinese Hinduism'. On p. 45, bottom, "one of the versions of the well-known *Calon Arang* story" is mentioned; kindly specify, for nearly a score of different MSS

was collected (for the purpose of a Ph.D. thesis, which unfortunately proved too time-consuming).

I enjoyed the optimism in "For the time being, however, both identifications [of a sculpture] are generally accepted as reasonably correct" (p. 49, bottom). But when on p. 50, eleven lines from bottom, the author says that "this lengthy passage [in Balinese] speaks for itself", his optimism about his readers' ability to understand the Balinese language goes a bit too far, and a translation would have been welcome. Page 57 still offers sufficient room to specify the "soon" of line 5 and the "gradually born" (over several centuries!) of line 9, unless too much spade-work still needs to be done first here. P. 95 gives Brandes too much credit in having him finish the four-volume Van der Tuuk dictionary, and too little in letting him only bring home the *Nāgarakṛtā-gama* — overlooking the entire Leiden Lombok collection of MSS!

The Guide to the Monuments is as welcome and as lavishly illustrated as the first half of the book, but in rapidly changing Bali suffers from being slightly outdated. Archaeologist-friends of mine discovered in 1979 that Jukut Paku now is called Umah/Gua Raksasa, "house/grotto of (the) giant(s)", and that other paths to some of the more inaccessible sites than those described are used since the author's last stay in Bali in 1971. Without doubt his former assistants will be able to help him here.

I could not understand why the author is so brief on Besakih, which is perhaps older and certainly more frequently visited than any other monument. On the last page of his text he may twice implant a feather in my tail, but I still deplore his brevity on Bali's Eastern First Sanctuary and on its Western Second one, Watu Kau, the more so since my *Āgama Tirtha* with its maps of both is out of print. But then, maps are not the author's strong point: that on p. 192, scale 9 mm to 10 km, locates the Watu Kau on the Peak of Bulèlèng or thereabouts, south-east of Singaraja, whereas actually it lies exactly south of Singaraja about half-way to the coast. The second map is more promising, but has no indication of scale.

In the Bibliography, 4. Religion, there is no trace of Kersten's *Bali* (though twice reprinted), Ramseyer's book (German and English), Haryati Soebadio's *Jñāna Siddhānta*, or my own six or seven books in this field since 1964.

The making of an Index always presents its own special difficulties, due to differences of requirement and taste. Much though I appreciate the homage to Nieuwenkamp by referring the reader to pl. 53 with its relief of the first cyclist, Nieuwenkamp is mentioned not only on pp. 93-94, but at least half a dozen times elsewhere. So is Stutterheim (to whom this book is rightly dedicated), who is mentioned not only on p. 98.

We look forward to a second edition of this most useful and attractive book in the near future — could the author and publisher perhaps consult a panel on the Index?

A. J. Bernet Kempers, *Herstel in Eigen Waarde, Monumentenzorg in Indonesië*, De Walburg Pers, Zutphen, 1978, 232 pp., 148 illustraties + 1 schetskaart.

C. HOOYKAAS

Nederlandse boeken over de oudheden van Java zijn niet verschenen sinds Krom in de twintiger jaren zijn Boroboedoe-monografie schreef met Van Erp, zijn Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst en zijn Hindoe-Javaansche Geschiedenis, beide herdrukt. De zorgelijke dertiger jaren waren er niet naar en het naoorlogse klimaat ook niet — trouwens wie anders had het moeten doen als Bernet Kempers, na de verliezen die de Oudheidkundige Dienst in de oorlog geleden had? Hij is de aangewezen man, daar hij als waarnemend hoofd van de Dienst al veel reisde en zag, daarna jaren lang als hoofd. Bovendien zag hij zich voor drie belangrijke taken gesteld: als hoogleraar zijn geografisch en archeologisch/artistiek veld te moeten overzien en doceren aan zijn studenten en als hoofd van Dienst de dagelijkse problemen het hoofd te bieden, en zijn helpers en opvolger(s) in te leiden en te vormen.

Uit zijn boek blijkt zijn volkomen beheersing van de stof. Hij heeft het niet in hoofdstukken verdeeld maar geeft op één pagina een inhoud van 39 regels die volkomen duidelijk is en althans bij mij niet de behoefte deed opkomen naar strikte hoofdstukverdeling, lijst van foto's of register. Het is duidelijk dat hij zowel de historie der archeologische werkzaamheden volgt als de daarmee samenhangende vraagstukken: bezinning — op vaste grondslag — ontgraving — consolidatie — wederopbouw — gedeeltelijke wederopbouw, enz.

Wat dit boek — naast de prettige verteltrant — zo waardevol en leesbaar maakt zijn de talrijke foto's van ruïne, gedeeltelijke opbouw, algehele wederopbouw, en wat daarbij allemaal komt kijken, zoals nu bij de Boroboedoe. Bizonder practisch zijn de verwijzinkjes *in margine* naar nummers van de foto's in dit fraaie en nootloze boek.

Op p. 57 veroorlooft de schrijver zich een uitval: "Taal- en letterkundigen blinken in het algemeen niet uit door zicht op strikt visuele zaken; hun ogen staan er gewoon niet naar". Toegegeven; ook ik meen dat het veel vóór heeft, studenten beter te leren kijken en luisteren, ook fotograferen en fonograferen dan in onze tijd gebruikelijk was. Maar ook zou ik willen opmerken dat we in deze meer dan 200 bladzijden toch wel weinig tegenkomen van de godsdienstige waarde die deze monumenten moeten gehad hebben voor de initiatiefnemers en volhouders van hun bouw. Verder zijn er niet voor niets honderden meters van reliefs aangetroffen, illustratie van teksten, deels bekend, deels (tot onze schande) nog steeds niet bekend gemaakt. De schrijver is hierin wel erg kort van stof of zelfs geheel zwijgzaam. Wie kaatst, moet de bal verwachten; als taal- en letterkundige moest ik dit wel opmerken.

Deze kritische opmerking neemt niet weg dat ik dit een juweeltje van een boek vind, dat ik las en na uitnodiging tot recensie met groot

genoegen herlas. Alle dank aan de schrijver, het Prins Bernhardfonds en CRM, waardoor de prijs slechts f 32,50 is.

19 april 1979

S. Wojowasito, *Kamus Umum Belanda-Indonesia*. Jakarta: Ichtar Baru - van Hoeve, 1978. 848 pp.

H. D. VAN PERNIS

Het was te voorzien, dat er van Javaanse kant vroeg of laat een poging zou worden gedaan om een (vroeger) druk van Koenen en andere (meest sterk verouderde) Nederlandse woordenboeken te vertalen in het Indonesisch. Maar dat deze, in het kader van het Nederlands-Indonesisch cultureel accord gesubsidieerde poging van Wojowasito (hierna: W.) met zoveel terminologische en vertaaltechnische ongelukken zou gepaard gaan, zullen weinigen vermoed hebben. Bij gebrek aan kennis van Indonesische termen vertaalt W. niet, hij omschrijft, meestal zeer omslachtig, zoals infrastructuur (prasarana), omschreven in 4 regels, rechtsstaat (negara hukum), fout omschreven in 3 regels, zich verslapen (kesiangan) omschreven in één volle regel, terwijl begrippen als bijscholing (penataran), kapitaalintensief (padat modal), enz. geheel zijn weggelaten.

Nog ernstiger zijn de duizenden volautomatische, z.g. mechanische vertalingen, waarvan ik slechts de volgende noem: huisarts = dokter rumah (lees: dokter umum); dodenmars (= treurmars) opgevat als pawai kematian; schuldbekentenis = pengakuan hutang (lees: surat pernyataan hutang); contramine = ranjau-anti ranjau (lees: bantahan); eenheidsprijs = harga kesatuan; echtvereniging = persatuan karena perkawinan (lees: perkawinan selama ... tahun); clou = titik berkilau; glanspunt = titik pemancar kilat; colonne = jalur; spekglad = licin seperti lemak; (in) loondienst = dinas yg diberi upah (lees: makan gaji of upah); commensaal (kostganger) = orang yg numpang makan; beeldendienaar = pelayan patung (lees: penyembah berhala); binnenweg = jalan dalam; echtelieden = para suami (lees: suami-isteri); onder droog: nog niet droog achter de oren = ia baharu datang utk melihat (lees: muda mentah); dooddooener (machtsspreuk) = mantra; droogpruimer = orang yg makan banyak tanpa minum; onder donderen: hij donderde van de trap = ia turun tangga dgn bunyi gemuruh (lees: jatuh); cerebraal (al te verstandelijk) = terlalu berdasarkan pengertian; duif: een duifje zonder gal = wanita tanpa dendam dan tanpa marah (zonder arglist of boosheid); doodschuldig = amat bersalah (naar analogie van: doodeerlijk, doodernstig e.d.); doodslag = pukulan yg mematikan; zich doodwerken = bekerja hingga mati (lees: bekerja keras); doorvoed = terdidik baik; plee (bestekamer) = kamar

terbaik; in duplo (tweevoud) = lipat dua (lees: rangkap dua); prijsvraag = pertanyaan berhadiah (lees: sayembara); rijstvogeltje = bu-rung pemakan padi (lees: gelatik).

Een ander ernstig defect van dit woordenboek zijn de vele begripsverwarringen, bijv. bestje en bestjeshuis, waardoor bestje vertaald werd met rumah tempat tinggal wanita² tua; rolschaats (sepatu roda) en rolstoel (kursi roda), beiden vertaald met sepatu (be)roda; kermis en kerstmis, beiden vertaald met: (perayaan) hari Natal; daarbij noemt W. nog (uit Gallas-Herckenrath) kermisfeest = pesta Natal, wat natuurlijk een al even erg misverstand is; onder het trefwoord spel nr. 8 komt pas de betekenis van kermis boven water: (tempat) permainan/pertunjukan dalam taman hiburan rakyat; een al of niet oppervlakkige gelijkenis of vluchtige overeenkomst verleidt W. geregeld tot begripsverwarringen, zo: aanvaren en aanvoeren; onder canule verwacht W. etter (nanah) en erts (bijih); duivel (iblis) en boze geest (setan); cirkel (lingkaran) en milieu (lingkungan hidup); beklagde of verdachte (tertuduh) en gedaagde (tergugat); onder bloedzuiger lijkt lintah (waterbloedzuiger) verward te zijn met pacat (in het oerbos voorkomende bloedzuiger), terwijl penghisap darah weer een mechanische vertaling is; slot (akhir) en einde van een weg (ujung jalan), een fout die veel door Javanen wordt gemaakt; zedeles (nasih) en raad (petunjuk); krul (ikal) en gekroesd (keriting); conjunctuur (gejolak) en krisistijd (zaman krisis); levensonderhoud (apa yang dijadikan mata-pencarian, rezeki dsb.) en levensbehoud (hal menyelamatkan hidupnya), beide vertaald met pemeliharaan hidup; onder rijstebrij is beras verward met nasi; verlosser en bevrijder zijn beiden vertaald met pembebas; de normale term voor verlosser bij christen-Indonesiërs is echter penebus; classicus (orang yang mahir atau memahirkan bahasa² klasik) stelt W. gelijk met een aanhanger van het classicisme; hij ziet het verschil niet tussen gebondenheid (hal terikat) en verbondenheid (pertautan), en geeft beiden weer met hal terikat; onder borst en boezem wordt het Javaanse jaja opgegeven, dat echter in het Indonesisch: venten betekent; het is niet altijd duidelijk hoe W. tot begripsverwarringen komt; zo vertaalt hij formule (rumus) met dalil, dat echter argument, stelling of dogma betekent; wel weer heel duidelijk is de reden van begripsverwarringen als: luchtslag en zeeslag = pertempuran kapalterbang di laut; detaillist wordt in Koenen en van Dale "verklaard" met klein-handelaar, hetgeen W. prompt verleidt tot verwarring van detaillist (pengecer) en venter (pedagang kecil); W. kende kennelijk de term pengecer niet en noemde daarom een detaillist (die vaak grote winkels heeft) maar een pedagang kecil; het door Koenen als Z(uid) N(ederlands) opgegeven woord catalogoog verwacht W. met catalogusmaker; bij dienstweigeraar heeft hij met dienst geen raad geweten en stelt dus maar een dienstweigeraar (orang yang menolak masuk tentara) gelijk met een staker: beide vertaald met pemogok; W. heeft kennelijk op de markt nog nooit een standwerker bezig gezien en neemt dus de eerste door Koenen opgegeven betekenis: relletjesschopper, die waarschijnlijk verouderd is; een raadsel is het waarom W. appelboom en wijngaard

verwart, beiden weergegeven met *kebun anggur*; idem optelling en specificatie, beiden vertaald met *penjumlahan*; de normale term voor specificatie is echter: *perincian*; discotheek (soort nachtclub) stelt W. gelijk met: bewaarplaats voor grammofoonplaten, een verwarring waar-toe zowel Koenen als van Dale alle aanleiding geven; echter is ook in Jakarta een diskotek een "kelab malam", waar grammofoonplaten gedraaid worden; niet duidelijk is weer waarom W. *directoire* en "lange broek voor dames" verwart; zo ook *diner* en *lunch*, beide vertaald met *makan siang*; *afkammen* (*menyalahkan*) verwart W. met *analyseren* (*mengupas*); het valt niet te verwonderen dat W. dorpsgemeenschap (*masyarakat desa*) verwart met dorpsgemeente (*dukuh*), maar weer niet duidelijk is de verwarring van *duikerpak* en *zwempak*, beide vertaald met *pakaian berenang*; een verwarring als *doldriest* (ten rechte: *nekat*). en *onversaagd* (*arnat berani*) is weer terug te voeren op het feit dat W. maar erg weinig Indonesisch kent; zo is de verwarring van *tovenaar* en *goochelaar*, die hij beide vertaalt met *tukang sunglap*, weer te wijten aan het feit dat W. niets weet van Oost-Indonesië, waar begrippen als *heks* en *tovenaar* worden weergegeven met *suangi*, een term die ik behalve van Molukkers ook wel heb gehoord van wijlen Prof. Held; een merkwaardig type verwarring ontstaat ook in W.'s boek, wanneer in Koenen twee begrippen vlak achter elkaar zijn gedrukt: ik noemde reeds *bestje* en *bestjeshuis*; hetzelfde is gebeurd met de vlak achter elkaar in Koenen gedrukte woorden: *bordenwasser* en *bordenwasmachine*, beide door W. vertaald met: *alat pencuci piring*; niet duidelijk is weer waarom W. *clementie* en *vergifenis/gratie* verwart, alle drie weergegeven met *ampun* en *maaf*, doch waarschijnlijk is ook dit weer toe te schrijven aan gebrek aan kennis van idioom: het Indonesische begrip is *bermurah hati*; een *stropdas* (*dasi yg diikat*) noemt W. een *wurgmiddel* (*dasi jerat*).

Over niet door W. genoemde/uitgewerkte elementaire termen en uitdrukkingen zou nog veel opgemerkt kunnen worden. Ik stip er hier slechts enkele aan. Anders nr. 2: *kalau tidak ... tentu*; nr. 3: *sedianya* (als 't anders gelopen was). *Bijterig* is niet *bengis* of *suka bertengkar*, maar *galak* (bijv. van een hond). "Dat" is niet alleen *itu* en *bahwa*, maar ook: *yang*. Idem *Die* is niet alleen *itu*, maar ook *yang*. "Eerst" betekent zeer vaak: *terlebih dulu*. Ik weet uit de harde praktijk van les geven aan Indonesisch spreken in Nederland, hoe nodig het is dergelijke elementaire betekenissen op te nemen.

W.'s boek is mede mislukt, niet alleen door de kennelijke overhaasting waarmee het is samengesteld, maar ook doordat W. wat de opzet betreft zich naar het voorbeeld van Koenen heeft laten verleiden tot het schrijven van een soort verklarend handwoordenboek Nederlands-Indonesisch; hij had zich veel meer moeten beperken tot een vertalende, veel minder omschrijvende opzet, maar is daar kennelijk niet in geslaagd door zijn opvallende gebrek aan kennis van Indonesische termen en Indonesisch idioom. Rest mij te vermelden, dat ik in mijn exemplaar van W.'s woordenboek meer dan een kwart van de trefwoorden heb geschrapt omdat ze verouderd, ongebruikelijk, veelal niet als zodanig

aangegeven ZN of dialectisch zijn. Ten slotte een woord van dank aan de heer Pattiradjawane van Antara in Den Haag, die mij verscheidene nuttige adviezen gegeven heeft.

William Bradley *et al.*, *Thailand, Domino by Default? The 1976 Coup and Implications for U.S. Policy* (Ohio University Center for International Studies), Athens (Ohio), 1978. viii + 62 pp.

J. M. PLUVIER

This essay was written out of concern about the implications of the military *coup d'état* in Thailand of October 1976 for the future developments in that country as well as for the line the U.S. might be adopting. The authors — William Bradley, David Morrell, David Szanton and Stephen Young — are all scholars in the field of South-East Asia. They start from the — correct — assumption that American policy vis-à-vis South-East Asia in the past was based on fundamental ignorance, and fear that a repetition of such a policy with regard to Thailand might well result in the same disaster as it did in Indochina.

The first chapter presents a brief but lucid analysis of the social and political forces in Thailand from the downfall of the Thanom Kittikachorn military administration in October 1973 up to the point where the stage was set for a new military rule in 1976. There was an attempt at introducing parliamentary democracy, but this failed owing to the fact that the general power structure did not essentially change while the development itself resulted in a growing lack of stability, due to the polarization of the forces of the "left" (students, intellectuals, labour and peasant organizations) and those on the "right" (military men, aristocrats, bureaucrats, business circles). As usual in such circumstances, the spiral of escalating violence, primarily directed against the representatives of the new social forces, worked in favour of the traditionalists and conservatives, who, in the eyes of the general public as well as of the king, defended the Monarchy, Nation and Religion against the spectre of instability, strikes, unrest, Communism, etc.

The outcome was predictable: a restoration of military rule in 1976. But this did not solve the problems that had presented themselves in the previous three years, and in the second chapter the authors express their fears that any policy like the one pursued in Indonesia or the Philippines, namely economic modernization under an authoritarian regime, will fail to materialize in an acceptable way — acceptable, that is, to the U.S. as well as Thailand. It is posited that the internal rebellion will not subside as long as it is treated as a military affair and not as the outcome of the miserable economic and social conditions.

In this respect the future role of the U.S. may well be of crucial importance. Since 1950 the American administration has supported any government in Bangkok at all and was rewarded with strong Thai friendship in all of its Cold War strategies, until the Indochina catastrophe gave the Thais some occasion to reassess their policies. In the third chapter the authors pose the question: "How should America respond to a fundamentally reactionary government which may now have the tacit approval of a majority of the Thai people, but whose policies and actions cast a gloomy shadow over Thailand's long-term future?" (p. 45). By way of an answer they list four options open to America, recommending one which in essence boils down to the creation in Thailand "of a more open society which can provide diverse groups within the population with legitimate opportunities for economic progress and political expression in pace with their expressed aspirations" (p. 51). How this is to be achieved, by the U.S. as well as by Thailand, the authors fail to state, however.

As an analysis of the developments up to the end of 1977 this is an admirable essay. In an epilogue the coup of October 1977 which ousted the civilian figure-head of the military rule, Thanin Kraivichien, and replaced him with a military man, Kriangsak Chamanand, is discussed. As to what should be done in the future this essay is rather speculative, and perhaps naive, however, since it seems obsessed with what is useful for the U.S. and the West rather than what is essential for the Thais.

Peter W. Pink, *Gathukaca Nagih Janji, Gathukaca Fordert die Einlösung eines Versprechens*, Lakon des Javanischen Wayang Purwa, Aufgeführt von Raden Soetrisno, Veröffentlichungen des Seminars für Indonesische und Südseesprachen der Universität Hamburg, Band 12, Verlag von Dietrich Reimer, Berlin 1977, 516 pp. 35 DM.

J. J. RAS

With this publication, Peter Pink is the first to present a complete, accurate transcription of a live *wayang kulit* show. We should be grateful to Prof. Hans Kähler for the kind and understanding patronage thanks to which the completion of this valuable study became possible.

In 1970 Pink was able to make a recording of the *dalang* Soetrisno in the performance of a fairly popular *wayang kulit* play in Jakarta. A careful transcription of the recorded text together with a translation into German and copious notes are offered the reader in the above-mentioned book.

A key question in Pink's *wayang kulit* research was — as he states in his introduction — how much freedom a *dalang* enjoys, when per-

forming a shadow play, to follow his own ideas and to what extent his hand is tied by sheer tradition. He wanted to catch the *dalang* in the act, so to speak, in the creation of a live wayang drama out of the epic materials and the stereotyped descriptions and utterances handed down to him by tradition on the one hand, and the promptings of his own creative genius on the other.

Since 1923, when the Radya Pustaka training course in *dalang*-craft was first started in Surakarta, the previously largely oral tradition by which *wayang kulit* performing-techniques were handed down has gradually been converted into a largely written tradition. The teachers of Radya Pustaka did their best to collect materials which according to the consensus of opinion of Solonese experts should be the common property of all professional *dalangs*. Out of this effort a standard script of the wayang play Irawan Rabi evolved which, together with a quantity of additional teaching material, had to be memorized by the pupils of Radya Pustaka. Besides Radya Pustaka a number of other training courses for *dalangs* were set up over the years. In his article published in the Javanese-language magazine *KUNTHI*, no. 8, August 1973, Djaka Kemuning enumerates no less than 15, and his list is not exhaustive. Several of these *dalang* schools evolved their own body of teaching-material, and as a result quite a number of *serat tuntunan*, or 'guides' for the performance of wayang plays, have become available in print. Among the authors of well-known complete *lakon* texts used as textbooks by prospective *dalangs* should be mentioned Nojowirongko, Wignjosoetarno, Probohardjono, Soemantri Soemosapetro, Kodiron, Siswoharsojo, Wignjowirjanto and Slamet Soetarso. By comparing the various printed texts one can now easily sort out the so-called *cakepan blangkon*, i.e. those parts of the performance which the *dalang* recites from memory, from the variable parts of the drama in which the *dalang* moulds the story performed according to his personal inspiration.

Pink's merit lies in his reproduction, by transcribing a tape-recorded performance, of a 'live' text, unpolished by 'the man with the pen', but produced in a natural way by a *dalang* playing to his audience. Since thousands of *dalangs* regularly perform plays, each in his own individual style, and each time adjusted to the particular tastes of the audience, Pink had to make a choice: which *dalang* did he wish to record and which particular *lakon*? He was not entirely free in his choice, because it is not easy for a non-Javanese researcher to make his own transcription, without the help of a native speaker and independently of the *dalang* whose performance he has recorded. He was very lucky indeed in securing the cooperation of the *dalang* Soetrisno, who, coming from a family of well-known *dalangs* in the Surakarta area, ranks among the authoritative representatives of the Central Javanese *wayang kulit* tradition of today both by training and upbringing. A further advantage of this cooperation was that Soetrisno, who is also a lecturer at the Akademi Seni Karawitan Indonesia in Surakarta, was able to furnish expert information and guidance for the translation and the numerous glosses, as well as for the interesting introduction.

Soetrisno's wayang text clearly remains within the limits set for the conventional Surakarta-style performance. If we wish to know more about the individual creative contribution of the *dalang* to the performance, we can find out by comparing Pink's text with the complete 8-hour cassette-recordings of the performances of such popular *dalangs* as Anom Suroto, Timbul Hadiprayitno and Djojokandar, obtainable in well-stocked radio shops in the bigger Central and East Javanese towns. And, if we wish to witness how far the rules can be stretched by an 'over-confident' wayang-performer seeking to please his public who is bold enough to develop a completely unconventional style of his own, we should involve in our comparison Nartosabdho, who, although spurned by the connoisseurs of the recognized tradition, is, at least financially, the most successful *dalang* of today.

This book forms a welcome contribution to our knowledge of present-day Javanese *wayang kulit*.